

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.4.34>

PRAWO DO ZŁOŻENIA DO SĄDU WNIOSKU O USTALENIE FAKTU URODZENIA LUB ZGONU OSOBY

Evgen Bolyubash

*kandydat na stopień doktora filozofii Katedry Dyscyplin cywilnoprawnych Narodowej Akademii Spraw
Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-9331-9461
prudentius@ukr.net*

Adnotacja. Artykuł poświęcono naukowej i teoretycznej analizie specyfiki realizacji prawa do złożenia do sądu wniosku o ustalenie faktu urodzenia lub zgonu osoby. Stwierdzono, że ustalenie faktu urodzenia lub zgonu osoby ma znaczenie dla realizacji majątkowych i osobistych praw niematerialnych wnioskodawcy, orzeczenie sądu w tej kategorii spraw ma opierać się na przestrzeganiu wymogów prawa procesowego dotyczących pełnego i kompleksowego wyjaśnienia okoliczności sprawy na podstawie wszystkich dowodów złożonych przez osoby zaangażowane w sprawę łącznie. Stwierdzono, że niemożność stworzenia przez państwo dostępnego mechanizmu ustalania faktów na odpowiednim terytorium prowadzi do tego, że dana osoba nie będzie mogła skorzystać z administracyjnej procedury rejestracji urodzenia lub zgonu, co utrudni jej realizację szeregu swoich praw obywatelskich i cywilnych, w szczególności prawa do dziedziczenia, do świadczeń socjalnych, do obywatelstwa i innych.

Słowa kluczowe: postępowanie odrębne, postępowanie cywilne, Kodeks Cywilny Ukrainy, Kodeks Postępowania Cywilnego Ukrainy, ustalenie faktu o znaczeniu prawnym, wnioski, sprawy o ustalenie faktu urodzenia osoby, sprawy o ustalenie faktu zgonu osoby.

THE RIGHT TO SUBMIT AN APPLICATION TO THE COURT FOR THE ESTABLISHMENT OF THE FACT OF A PERSON'S BIRTH OR A PERSON'S DEATH

Evgen Bolyubash

*Ph.D. recipient of the Department of Civil and Legal Disciplines
of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-9331-9461
prudentius@ukr.net*

Abstract. The article is devoted to a scientific and theoretical analysis of the peculiarities of the implementation of the right to submit to the court an application to establish the fact of birth or death of a person. It is established that the establishment of the fact of birth or death of a person is important for the realization of property and personal non-property rights of the applicant, the court decision in such a category of cases must be based on compliance with the requirements of the procedural law regarding the full and comprehensive clarification of the circumstances of the case on the basis of all submitted by the persons who take participation in the case, evidence as a whole. It is concluded that the inability of the state to create an accessible mechanism for establishing the facts in the relevant territory leads to the fact that a person will not be able to use the administrative procedure for registration of birth or death, which will make it difficult for him to realize a number of his civil rights, in particular the right to inheritance, to social benefits, on citizenship and others.

Key words: separate proceedings, civil proceedings, Civil Code of Ukraine, Civil Procedure Code of Ukraine, establishment of a fact of legal significance, application to the court, cases regarding the establishment of the fact of a person's birth, cases regarding the establishment of the fact of a person's death.

ПРАВО НА ПОДАННЯ ДО СУДУ ЗАЯВИ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ АБО СМЕРТІ ОСОБИ

Євген Болюбаш

*здобувач наукового ступеня доктора філософії кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-9331-9461
prudentius@ukr.net*

Анотація. Статтю присвячено науково-теоретичному аналізу особливостей реалізації права на подання до суду заяви про встановлення факту народження або смерті особи. Констатовано, що встановлення факту народження або смерті особи має значення для реалізації майнових та особистих немайнових прав заявника, рішення суду в такій категорії справ повинне ґрунтуватися на дотриманні вимог процесуального закону щодо повного

та всебічного з'ясування обставин справи на підставі всіх поданих особами, які беруть участь у справі, доказів у сукупності. Зроблено висновок, що неможливість створення державою доступного механізму встановлення фактів на відповідній території призводить до того, що особа не матиме змоги скористатись адміністративним порядком реєстрації народження чи смерті, що ускладнить реалізацію нею низки своїх громадянських і цивільних прав, зокрема права на спадкування, на соціальні виплати, на громадянство та інших.

Ключові слова: окреме провадження, цивільне судочинство, Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, встановлення факту, що має юридичне значення, заява, справи про встановлення факту народження особи, справи про встановлення факту смерті особи.

Вступ. Права людини – комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, що обумовлені фактом існування людини в цивілізованому суспільстві (Права людини...).

Природні права (право на життя, волю, свободу думки, право людської гідності тощо) людина отримує від народження, вони є невід'ємними загальноновизнаними правами та мають універсальний і невідчужуваний характер.

Відповідно до Основного Закону України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права, а головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Статтею 3 Конституції України передбачено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (Конституція України, редакція 2020). Держава, своєю чергою, гарантує здійснення основних прав, свобод і виконання своїх обов'язків сукупністю політичних, юридичних, матеріальних та ідеологічних засобів. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 3, 8, 9).

Статтею 15 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України передбачено право кожної особи на своїх захист цивільних прав та інтересів у разі їх порушення, невизнання або оспорювання. Відповідно до ч. 1 ст. 16 Кодексу «кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Відповідно до ч. 2 та 4 ст. 25 ЦК України цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження, а припиняється у момент смерті (Цивільний кодекс, редакція 2023).

Також ч. 1 ст. 4 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України встановлено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів (Цивільний процесуальний кодекс України, редакція 2023).

Справи про народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження; смерть особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті (справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення) чинним цивільним процесуальним законодавством віднесені до юрисдикції суду.

Згідно з п. 5 ч. 2 ст. 293 ЦПК України встановлення фактів, що мають юридичне значення, здійснюється в порядку окремого провадження, особливістю якого є його спрямування на з'ясування необхідних фактів за відсутності правового спору (Цивільний процесуальний кодекс України, редакція 2023).

Встановлення факту народження або смерті особи має значення для реалізації майнових та особистих немайнових прав заявника, рішення суду в такій категорії справ повинне ґрунтуватися на дотриманні вимог процесуального закону щодо повного та всебічного з'ясування обставин справи на підставі всіх поданих особами, які беруть участь у справі, доказів у сукупності, у тому числі з урахуванням інформації, яка міститься у документах, виданих органами та установами самопроголошених утворень, розташованими на окупованій території України (Постанова Верховного Суду, 2021).

Своєю чергою, відсутність ефективної адміністративної процедури реєстрації фактів народження і смерті матиме призведе порушення не лише національного законодавства (ч. 1 ст. 3 та ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (Про державну реєстрацію актів цивільного стану, редакція 2022)), а й норм міжнародного права.

На міжнародному рівні основоположні права кожної людини бути зареєстрованою, право на посвідчення статусу особи (народження, смерть) та на громадянство закріплені у ст. ст. 1, 15, 16 Загальної декларації прав людини 1948 р. (Загальна декларація прав людини...), ст. ст. 23 та 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права...), ст. 7 Конвенції про права дитини 1989 р. (Конвенція про права дитини...), принципі 3 Декларації прав дитини 1959 р. (Декларація прав дитини...), Резолюції Ради ООН з прав людини «Реєстрація народження та право кожної особи на визнання перед законом» 2012 р. (Резолюція Ради ООН з прав людини...).

Важливість дослідження проблем цивільного судочинства у справах про встановлення фактів народження або смерті обумовила наявність певного інтересу науковців до проведення відповідних наукових розробок.

Теоретичні та практичні питання розвитку інституту окремого провадження у справах про встановлення фактів народження або смерті досліджували С. Бичкова, Ю. Білоусов, Н. Бондаренко-Зелінська, І. Венедіктова, Д. Горбась, Л. Гузь, К. Гусаров, О. Дзера, М. Дякович, П. Заворотько, В. Комаров, А. Коструба, Л. Красицька, Н. Кузнецова, Н. Лященко, Р. Мінченко, М. Німак, А. Петровський, В. Прокопенко, Б. Санін, Г. Світлична, Т. Стоянова, О. Угриновська, І. Удальцова, С. Фурса, Д. Чечот, Г. Чурпіта, М. Штефан, М. Ясинок та інші вчені.

З огляду на свою актуальність низка питань, що стосуються здійснення цивільного судочинства у справах про встановлення фактів народження або смерті, потребують подальшого наукового дослідження.

Метою статті є науково-теоретичний аналіз особливостей реалізації права на подання до суду заяви про встановлення факту народження або смерті особи.

Основна частина. Статтею 55 Основного Закону України гарантовано один із видів державного захисту прав і свобод людини, громадянина – судовий захист у межах кримінального, адміністративного, господарського, цивільного, конституційного судочинства України. Обмеження цього права суперечить принципу рівності усіх перед законом.

У порядку цивільного судочинства судовий захист прав та інтересів особи забезпечується шляхом розгляду низки справ, з-поміж яких своєю специфікою вирізняються справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, до яких віднесено і справи про встановлення факту народження або смерті особи. Як результат, створюються умови для здійснення особою особистих немайнових чи майнових прав тощо.

Отже, за відсутності необхідних правовстановлювальних документів особа має право звернутися до суду за встановленням юридичних фактів і судове рішення буде єдиним засобом захисту її інтересів для подальшої реалізації суб'єктивних прав.

Встановлення юридичних фактів в порядку окремого провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи сприяє реалізації конституційних прав громадян, зокрема права особи бути зареєстрованою та права на посвідчення статусу особи (народження, смерть).

Відразу після народження дитина повинна бути зареєстрована та мати ім'я, а також має право на набуття громадянства. Народження фізичної особи та її походження, усиновлення, позбавлення та поновлення батьківських прав, шлюб, розірвання шлюбу, зміна імені, смерть підлягають обов'язковому внесенню до Державного реєстру актів цивільного стану громадян в органах юстиції в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (Цивільний кодекс, редакція 2023).

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» підставою для проведення державної реєстрації народження дитини є визначені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, документи, що підтверджують факт народження (Про державну реєстрацію актів цивільного стану, редакція, 2022).

Для реєстрації особи та виконання зобов'язання державного органу реєстрації актів цивільного стану зареєструвати особу з відповідним записом до книги реєстрації актів цивільного стану та видачею свідоцтва необхідно встановити юридичний факт народження особи (наприклад, у випадку, якщо особа народилася поза закладом медичної допомоги), звернувшись до суду з відповідною заявою (Встановлення факту народження особи...).

Якщо факт народження встановлюється у загальному порядку, визначеному законом для встановлення фактів, що мають юридичне значення, то такі справи підсудні суду за зареєстрованим місцем проживання (перебування) заявника. Коло заявників при цьому обмежується, а невідкладний розгляд справи не передбачається, судові рішення по справі виконуються після набрання ним законної сили.

Цивільним процесуальним кодексом України передбачено особливий порядок встановлення факту народження особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, зокрема це:

підсудність (заява подається до будь-якого місцевого суду України, незалежно від місця проживання/перебування заявника в обох випадках);

невідкладний розгляд;

розширене коло заявників, які можуть звернутися до суду. Заяву про встановлення факту народження можуть подати батьки, родичі, їхні представники або інші законні представники дитини незалежно від місця проживання заявника.

рішення суду підлягає негайному виконанню, його оскарження не зупиняє виконання (Цивільний процесуальний кодекс України, редакція 2023).

У заяві про встановлення факту народження особи обов'язково вказується:

– факт, який потрібно встановити та з якою метою;

– причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують факт народження особи;

– докази, що підтверджують факт народження особи, зокрема, це оригінали чи копії медичних документів (в тому числі складені на тимчасово окупованій території);

– пояснення заінтересованих осіб, їхніх представників, свідчення свідків, речові докази, зокрема звукові відеозаписи, висновки експертів.

Справа про встановлення юридичного факту смерті особи вирішується в судовому порядку за відсутності медичного висновку щодо причини смерті чи медичної довідки, в якій констатується факт смерті, та неможливості надання цих документів до відділу державної реєстрації актів цивільного стану для проведення державної реєстрації смерті (п. 8 ч. 1 ст. 315 ЦПК України) (Цивільний процесуальний кодекс України, редакція 2023).

Заява про встановлення факту смерті особи подається лише родичами померлого або їхніми представниками. Варто зауважити, що законодавством не врегульовано питання, хто ж може бути заявником за відсутності родичів або законних представників таких осіб. Необхідною умовою для отримання права на звернення до суду із відповідною заявою є те, що встановлення факту смерті особи має значення для реалізації майнових та особистих немайнових прав заявника.

Обмеження права на звернення із заявою про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України лише колом родичів померлого або їхніми представниками встановлені з метою недопущення внесення до Державного реєстру актів цивільного стану громадян недостовірних відомостей за зверненнями сторонніх осіб. Тому у разі відсутності родинних зв'язків з померлою особою, заявник, для набуття права звернутися із відповідною заявою, повинен підтвердити у визначеному законом порядку факт проживання з померлою особою однією сім'єю, зокрема шляхом встановлення цього факту у судовому порядку (Постанова Верховного Суду...).

Зміст заяви передбачає наявність доказів, що підтверджують факт, та обставин (доказами слугують оригінали чи копії медичних довідок, лікарського свідоцтва про смерть, довідки про причину смерті (оригінал), свідоцтва про захоронення, квитанції, договори із відповідними ритуальними підприємствами, які надавали послуги з організації поховання; пояснення свідків, можливі речові докази (фото- і відеозапис) тощо).

За відсутності будь-яких доказів та свідків, які могли б підтвердити факт смерті особи, суд може допитати в якості свідка самого заявника у справі, якщо йому відомі особисто факти, які мають значення для справи і він не заперечує проти допиту, оскільки тоді показання заявника, як свідка можуть бути виключними та вирішальними для підтвердження факту смерті особи (Данилів, 2023).

Розгляд судових справ про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території України повинен відбуватися за загальними правилами здійснення цивільного судочинства з урахуванням окремих винятків, їй притаманних, а отже, кожна сторона повинна довести ті обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог (Данилів, 2023).

Для встановлення фактів народження та смерті вимога місцевих судів про необхідність отримання громадянами письмової відмови в органах державної реєстрації актів цивільного стану не має законних підстав.

Отже, заявник може не звертатися до органів державної реєстрації актів цивільного стану для отримання відмови у проведенні реєстрації народження, а відразу подавати заяву безпосередньо до суду для встановлення відповідних фактів.

Варто зазначити, що попри наявність спрощеної процедури встановлення в судовому порядку фактів народження чи смерті на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою Верховною Радою України, строки розгляду таких справ різняться і можуть бути тривалими.

Рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану або нотаріальному посвідченню, зокрема факту народження або смерті особи, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів (Senyk, Churpita, Borovska, Kucher, Petrovskyi, 2022: 48–55). Тобто у справах про встановлення факту народження або смерті метою встановлення відповідних фактів є необхідність їх подальшої державної реєстрації задля отримання свідоцтва про народження (смерть) відповідно до чинного законодавства України.

Невизнання фактів народження та смерті й відсутність належної процедури їх реєстрації призведе до низки негативних наслідків, зокрема:

- дискримінації громадян України, доступ яких до адміністративних послуг є значно ускладненим, особливо в умовах проведення воєнних (бойових) дій;
- утруднення процесу реінтеграції зазначених територій та їх мешканців;
- підвищення кількості осіб без громадянства;
- відсутності доступу до соціальних та освітніх послуг;
- порушення права на спадкування тощо (Аналітична записка...).

Висновки. Встановлення юридичних фактів в порядку окремого провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи, сприяє реалізації конституційних прав громадян, зокрема права кожної особи бути зареєстрованою, права на посвідчення статусу особи (народження, смерть) та на громадянство. Не маючи змоги скористатись адміністративним порядком реєстрації народження чи смерті, особа втрачає можливість реалізувати низку своїх громадянських і цивільних прав, а саме права на спадкування, на соціальні виплати, на громадянство та інших.

В умовах сьогодення особливого значення набули питання судового розгляду справ про встановлення фактів народження та смерті осіб, оскільки у громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, та внутрішньо переміщених осіб виникають проблеми, пов'язані з державною реєстрацією актів цивільного стану, зокрема фактів народження і смерті, що відбулись на тимчасово окупованій території України.

Список використаних джерел:

1. Права людини. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/>
2. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (редакція від 1 січ. 2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV (редакція від 10 черв. 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV (редакція від 18 черв. 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Постанова Верховного Суду у справі № 220/1582/20 від 12 трав. 2021 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/>

6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2398-VI (редакція від 27 жовт. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>
7. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 груд. 1966 р., ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19 жовт. 1973 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
9. Конвенція про права дитини від 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
10. Декларація прав дитини, проголошена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листоп. 1959 р. URL: <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=331>
11. Резолюція Ради ООН з прав людини «Реєстрація народження та право кожної особи на визнання перед законом» 2012 р. *Рада ООН з прав людини: офіційний вебсайт*. URL: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/home>
12. Встановлення факту народження особи. «WikiLegalAid»: довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>
13. Постанова Верховного Суду у справі № 759/4596/18 від 25 квіт. 2019 р. Провадження № 61-3852св19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81436661>
14. Данилів С. Народження та смерть на окупованих територіях: проблеми юридичного встановлення факту. 2023. *Громадська організація «Українська Гельсінська спілка з прав людини»*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/narodzhennia-ta-smert-na-okupovanykh-terytoriiakh-problemy-iurydychnoho-vstanovlennia-faktu/>
15. Senyk S., Churpita H., Borovska I., Kucher T., Petrovskiy A. The problems of defining the legal nature of the court judgement. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. Issue 56. P. 48–55.
16. Аналітична записка щодо адміністративної процедури реєстрації актів народження та смерті, які відбулись на ТОТ. URL: <https://r2p.org.ua/bachennya/>

References:

1. Prava liudyny [Human Rights]. *Velyka ukrainska entsyklopediia*. URL: <https://vue.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] v id 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR (redaktsiia vid 1 sichnia 2020 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine] vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV (redaktsiia vid 10 chervnia 2023 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
4. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Civil Procedure Code of Ukraine] vid 18 bereznia 2004 r. № 1618-IV (redaktsiia vid 18 chervnia 2023 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
5. Postanova Verkhovnoho Sudu [Resolution of the Supreme Court] u spravi № 220/1582/20 vid 12 travnia 2021 r. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/> [in Ukrainian].
6. Pro derzhavnu reiestratsiiu aktiv tsyvilnoho stanu [About state registration of acts of civil status]: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2010 r. № 2398-VI (redaktsiia vid 27 zhovtnia 2022 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> [in Ukrainian].
7. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights], pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrudnia 1948 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
8. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [International Covenant on Civil and Political Rights] vid 16 hrudnia 1966 r., ratyfikovano Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR № 2148-VIII (2148-08) vid 19 zhovtnia 1973 r.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukrainian].
9. Konventsiiia pro prava dytyny [Convention on the Rights of the Child] vid 20 lystopada 1989 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].
10. Deklaratsiia prav dytyny [Convention on the Rights of the Child], proholoshena Heneralnoiu Asambleieiu Orhanizatsii Obiednanykh Natsii 20 lystopada 1959 r. URL: <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=331> [in Ukrainian].
11. Rezoliutsiia Rady OON z prav liudyny «Reiestratsiia narodzhennia ta pravo kozhnoi osoby na vyznannia pered zakonom» [Resolution of the UN Human Rights Council “Birth registration and the right of every person to recognition before the law”] 2012 r. Rada OON z prav liudyny: ofitsiyni vebсайт. URL: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/home> [in Ukrainian].
12. Vstanovlennia faktu narodzhennia osoby [Establishing the fact of birth of a person]. «WikiLegalAid» – dovidkovo-informatsiina platforma pravovykh konsultatsii. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/> [in Ukrainian].
13. Postanova Verkhovnoho Sudu [Resolution of the Supreme Court] u spravi № 759/4596/18 vid 25 kvitnia 2019 r. Provadzhenia № 61-3852sv19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81436661> [in Ukrainian].
14. Danyliv, S. (2023) Narodzhennia ta smert na okupovanykh terytoriiakh: problemy yurydychnoho vstanovlennia faktu [Birth and death in the occupied territories: problems of legal establishment of the fact]. *Hromadska orhanizatsiia «Ukrainska Helsinska spilka z prav liudyny»*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/narodzhennia-ta-smert-na-okupovanykh-terytoriiakh-problemy-iurydychnoho-vstanovlennia-faktu/> [in Ukrainian].
15. Senyk, S., Churpita, H., Borovska, I., Kucher, T. & Petrovskiy, A. (2022) The problems of defining the legal nature of the court judgement. *Amazonia Investiga*. Vol. 11, Issue 56, pp. 48–55. [in English].
16. Analychna zapyska shchodo administratyvnoi protsedury reiestratsiiu aktiv narodzhennia ta smerti, yaki vidbulys na Tymchasovo okupovani terytorii [Analytical note on the administrative procedure for registration of acts of birth and death that took place in the Temporarily Occupied Territory]. URL: <https://r2p.org.ua/bachennya/> [in Ukrainian].